

Kind en context

Hoe nieuwsgierig ben jij naar de leefwereld van kinderen?

De waarnemingen van professionals die werken met kinderen worden vanzelfsprekend gekleurd door eigen beelden, ervaringen, overtuigingen, relaties en cultuur. Wanneer we nadenken over kindontwikkeling, is het goed dat we weet hebben van de leefwereld van het kind, zodat we ons een beeld kunnen vormen van zijn leven, leren en ontwikkelen. Door aandachtig betrokken te zijn, zonder oordeel proberen te luisteren en vragen te stellen, vormt zich een steeds completer verhaal.

Tijdens een deelsessie over de leefwereld van jonge kinderen, op het congres *Leve het jonge kind*, stelde ik de deelnemers deze beginvragen. 'Wisten jouw ouders/verzorgers hoe het op school écht met je ging?' en 'Wisten jouw begeleiders hoe het thuis voor jou was?' De leeftijd van de deelnemers was gemêleerd, de gesprekken levendig. Soms haakten de vragen in op oude pijn van ongezien blijven, maar in de meeste gevallen deelden mensen interessante, boeiende ervaringsverhalen. Over scholen die nauw verbonden waren met gezinnen, over laagdrempelige contacten tussen professionals en ouders. Maar ook over grote kloven, nauwelijks uitwisseling, of ouders die werkelijk geen idee hadden hoe het echt met hun kind ging op de verschillende plekken. En professionals die

“Ieder kind heeft een unieke mix van relaties en leefomgevingen die zijn of haar ontwikkeling beïnvloedt”

ook geen idee hadden hoe jij thuis of buiten school was.

De vervolgvraag in de workshop ging over de grotere familie, de wijk en de omgeving van hen vroeger. Hoe was dat? Speelde je veel buiten, waren er families waar je graag kwam? Was je lid van verenigingen, een kerk, sport? En waren daar mensen die betekenisvol voor je zijn geweest, die jou echt zagen?

Opnieuw komen er mooie verhalen. Over ouders die te druk waren, maar een oma die in de straat woonde en er altijd was. Over een conciërge in het buurthuis. Een trainer van de voetbalclub. Een begeleider in de kerk. Over plekken in je nabije omgeving die invloed hebben gehad op jouw ontwikkeling. Positief én negatief...

De bril van Bronfenbrenner

Kinderen leren in contexten en de ruimtes, plaatsen en mensen met wie ze in contact komen, hebben een grote invloed op hun ontwikkeling. Dat stelt Urie Bronfenbrenner (*Introducing Bronfenbrenner, a guide for practitioners and students in early years education*, 2017). Zijn bio-ecologisch model van ontwikkeling plaatst een kind centraal binnen een complex netwerk. Bronfenbrenner heeft een groot effect gehad op de manier waarop we denken over kindontwikkeling en de wijze waarop we werken met jonge kinderen. Een kind leert en ontwikkelt zich in relatie tot zijn omgeving en systemen. Het model benadrukt het belang van verschillende omgevings- en sociale factoren die de ontwikkeling van een individu beïnvloeden, zoals familie, school, gemeenschap, cultuur en historische context.

Deze ecologische systeemtheorie biedt ons een kader voor het bestuderen van de relatie tussen de ontwikkeling van het kind en de invloed van hun familie. De systemen zijn niet volledig los van elkaar te zien. Ze beïnvloeden elkaar, ze overlappen en zijn verbonden met elkaar. Ieder kind heeft een unieke mix van relaties en leefomgevingen die hun ontwikkeling beïnvloedt. Wat voor een mix van relaties

en leefomgevingen een kind heeft, is van invloed op de kansen van kinderen om mee te doen in de samenleving. Niet ieder kind heeft dezelfde stevige pedagogische basis.

De vijf ecologische systemen in het kort

- Het microsysteem staat het dichtst bij het kind. Een kind heeft hier dagelijks intens mee te maken. Het gezin, de school en de kinderopvang vallen onder dit systeem. Het gedrag van de ouders heeft invloed op het kind en het kind heeft invloed op het gedrag van de ouders. Het is een wederkerig proces.

- Het mesosysteem is de omgeving die iets verder van het kind af staat. Hierbij gaat het om de bredere familie van het kind, de wijk, het dorp, de geloofsgemeenschap en de vriendenkring. In het mesosysteem gaat het daarnaast ook om de contacten die de personen uit het microsysteem met elkaar hebben. Een voorbeeld hiervan is het contact tussen ouder en leerkracht. Ook gaat het er bij het mesosysteem om hoe de verschillende microsystemen elkaar beïnvloeden. Een kind kan zich bijvoorbeeld anders gaan gedragen op school door een verandering in het gezin.
- Het exosysteem heeft indirect invloed op het kind. Dit zijn omgevingen of organisaties waar kinderen niet direct mee in contact staan, maar die wel invloed hebben op hun ontwikkeling. Voorbeelden hiervan zijn media, de gezondheidszorg en de werksituatie van ouders.
- Het macrosysteem staat het verst van het kind af. Hierbij gaat het om alle culturele, politieke en economische invloeden op de ontwikkeling van het kind. Denk bijvoorbeeld aan de wet- en regelgeving van een land.
- Het chronosysteem is de buitenste laag. Dit systeem gaat over de invloed van de tijd waarin het kind opgroeit. Denk dan bijvoorbeeld aan de covid-periode, families die beïnvloed worden door politieke keuzes, oorlog, natuurrampen. Het chronosysteem gaat ook over de biografie van het kind en de levensfase waarin een kind zit.

“Veel kinderen hebben een complexe achtergrond: echtscheidingen, vluchtsituaties, verhuizingen. Dát is hun syteem, hun wereld”

Kun jij je verplaatsen in de kinderen met wie je werkt?

Het bio-ecologisch model is waardevol om in te zetten als onderzoeksmodel. Niet om harde aannames of ‘en dus’ uitspraken te doen, maar om na te denken over de ontwikkeling en de beïnvloeding van de verschillende systemen. En na te denken over de kinderen in jouw groep. Wat weet je eigenlijk van hen? Lukt het je hun leefwerelden te reconstrueren? Kun je je verplaatsen in hun leefwereld, hun biografie, hun geschiedenis?

‘Vertel eens over een kind wat het moeilijk heeft in je groep. En doe dat eens in de ik-vorm’, vroeg ik studenten in de masteropleiding Jonge Kind. ‘Laat het kind uitleggen wat er zo moeilijk is, hoe de dagen eruitzien. En vertel daarna hetzelfde verhaal vanuit een andere rol: die van de begeleider, een groepsgenootje, een ouder, van jou.’

‘Pfoe, dat raakt’, vertelt een student bij de terugkoppeling, ‘Door die ik-vorm zie ik het kind ineens heel anders, veel verdrietiger. Zo keek ik er nog niet naar.’

Bronfenbrenner maakt ons bewust van de individuele karakteristieken van kinderen (en die van onszelf): het actieve gedrag, het temperament, de motivatie, hun toegang tot bronnen, maar ook de generatieve karakteristieken (zoals geboortegewicht, ziektes, beperkingen) en de wijze waarop het kind zijn sociale omgeving bewust of onbewust bevraagt of uitdaagt. De reacties van de omgeving, hun beïnvloeding aangaande kleur, gender, temperament, enzovoort en zo verder: alles draagt bij aan de ontwikkeling van een kind. Kinderen zijn niet maakbaar, wel raakbaar. Je kunt lang niet altijd met zekerheid zeggen wat oorzaak of gevolg is, kip of ei. Hoe de systemen precies op elkaar inwerken. De waarnemingen en indrukken

van een kind worden, net als die van volwassenen, gekleurd door eerdere ervaringen, door overtuigingen, relaties en cultuur. Maar het kind benaderen via het bio-ecologisch model kan je handvatten en creatieve kansen bieden om dicht bij een kind en zijn familie te komen.

Struinen door de wijk en de wereld

Bronfenbrenner nodigt je dus uit te verkennen. Door de wijk te struinen, en te kijken vanuit verschillende perspectieven. De ogen van het kind, maar ook van de ouders, van beleidsmakers. Wat zie je? En als je kinderen jou laat gidsen, wat laten zij je dan zien? Waar spelen ze, waar is het veilig en leuk, waar is het eng? Is er ruim toegang tot gezondheidszorg, ondersteunende consultatiebureaus? Bronfenbrenner laat je ook nadenken over de invloed van bestuurs- en beleidskeuzes. Over de tijd waarin het kind opgroeit, de uitdagingen die iedere nieuwe tijd met zich meebrengt. De antwoorden die onderzoek, politiek en systemen geven op die uitdagingen. En wat dat weer met jou, als professional, doet.

De afgelopen tien jaar hebben ons aan den lijve laten ervaren hoezeer het chrono-systeem van invloed is op de ontwikkeling van onze kinderen. Denk alleen al aan de covid-19 periode, aan de toeslagenaffaire, aan de politieke keuzes en beslissingen. De invloed van social media en beeldschermjes. De afname van trapveldjes en speelruimte.

Wat weet je van de verschillende systemen? Op welke lagen beweegt jij je en waar kun jij van betekenis zijn voor het kind en de familie? Hoe werk je samen met professionals in andere lagen?

Verdeelde werelden en verschillende intenties

'Ik raak wat in de war', zegt Dima van 34. 'Ik ben mijn biografie vanuit Bronfenbrenner aan het maken, maar ik ben gevlucht uit Syrië toen ik een kleuter was. En heb een poos in AZC's gewoond. Hoe doe ik dat dan?'

Juist fijn dat zo'n vraag komt, want zoveel kinderen hebben een complexe achtergrond. Echtscheidingen, vluchtsituaties, verhuizingen. Dát is hun systeem, hun wereld. Dus het is niet een keuze maken of je Syrië beschrijft, het AZC, of de huidige leefwereld, maar het is én, én, én... Proberen te begrijpen wat het kind heeft doorleefd. 'Ik heb hele negatieve ervaringen met die verkenning van onze thuiswereld door school', vertelt Anja (56). 'Het onderzoek naar een mogelijke plaats in speciaal onderwijs voor mijn zoontje was bijna rond. Een schoolmaatschappelijk werker kwam bij mij thuis de intake doen. Ik was alleen, had mijn kinderen naar een vriendin gebracht. En moest zoveel huilen. De vrouw dronk een kop koffie, stelde vragen en schreef. Intussen dwaalde haar blik over mijn muren, de speelhoek, de boekenkast, de eethoek, de foto's. Ik volgde haar blik en probeerde te interpreteren wat ze zou zien en noteren. Haar vragen waren feitelijk, maar tegelijkertijd ook zo persoonlijk. Over onze scheiding, een recent overlijden van iemand dichtbij, of ik altijd zo emotioneel was, ook bij de kinderen. Ik vind dit dus echt heel onveilig en gun families hun privé.'

In de discussies over al dan niet huisbezoeken brengen, vertellen oudere collega's vaak positieve verhalen. Maar tijden – het chrono-

nosysteem – zijn veranderd. Het is niet meer vanzelfsprekend dat professionals en opvoeders elkaar in een thuissituatie ontmoeten. Vaak is er dan al iets aan de hand. Ouders kunnen zich onveilig en bekeken voelen. De wijze van bevragen én de bedoeling van je verkenning duiden, maakt zo'n groot verschil. Wat kinderen en families nodig hebben als hun veerkracht wordt overvraagd, zijn nieuwsgierige, liefdevolle professionals die geen oordeel uitspreken, maar op onderzoek gaan en betekenisvolle, reflectieve dialogen met elkaar en de omgeving voeren.

Het ecosysteem als inspiratiebron voor betekenisvol leren en ontwikkelen

In de natuur is een gezond ecosysteem een afgebakende omgeving van levende en niet-levende organismen. De organismen zijn onderling van elkaar afhankelijk en werken met elkaar samen. Afval van het ene organisme is voeding voor het andere, waardoor er een evenwicht ontstaat. Kenmerkend voor een ecosysteem is het zelfherstellend vermogen, waardoor verstoringen tot op zekere hoogte opgevangen kunnen worden. Een ecosysteem is een open systeem. Wanneer de veerkracht van een ecosysteem wordt overvraagd, kan het onherstelbaar worden verstoord. Dat geldt ook voor mensen. Niets is in beton gegoten, het is niet zwart-wit. Sommige kinderen die in armoede opgroeien, ontwikkelen zich heel goed. Andere kinderen groeien op in ogenschijnlijk ideale omstandigheden en ontwikkelen zich op een negatieve manier. Er is nog niet veel empirisch onderzoek gedaan naar hoe de mesosystemen (de wijk, de buurt, de familie) de ontwikkeling van een kind precies beïnvloeden. Maar wat we met zekerheid kunnen zeggen is dat de omgeving en de tijd waarin een kind opgroeit invloed hebben op zijn leven. Door je bewust te zijn van de bio-ecologische systemen van kinderen kun je daadwerkelijk betekenisvolle keuzes maken. De bril van Bronfenbrenner kan ons daarbij zeker helpen! ◀

Kijken door de bril van Bronfenbrenner

Urie Bronfenbrenner (1917-2005) was een in Rusland geboren Amerikaanse psycholoog die bekend is geworden door zijn gebruik van een contextueel framework om de menselijke ontwikkeling beter te begrijpen. Graag nodig ik je uit om eens door dit bio-ecologische model naar kinderen en hun context te kijken.

Over de auteur

Wilma van Esch (1966) is ecologisch pedagoog, onderwijsontwikkelaar en docent in master- en leiderschapstrajecten. Daarnaast is ze procesbegeleider kinderopvang en basisonderwijs en hoofdredacteur van het blad *Kleuters & Ik*.